

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Професорові Едуарду Андрійовичу Афоніну — 70!

29 листопада 2018 року наукова спільнота України і зарубіжжя відзначила ювілей Едуарда Андрійовича Афоніна — доктора соціологічних наук, професора кафедри публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України, академіка Української технологічної академії, Заслуженого діяча науки і техніки України.

Список праць професора Е.Афоніна, який розкриває інтелектуальну спадщину вченого і надає інформацію щодо його внеску в розвиток системи наукових знань, налічує 740 позицій.

Від 1991 року Е.Афонін працює науковим співробітником, а згодом (з літа 1992) — вченим секретарем Інституту соціології Національної академії наук України. Від часу цього призначення Е.Афонін виявив активну позицію. Він ініціює розроблення та запровадження в Інституті «технології» науково-дослідницьких робіт. Цей проект підтримала Вчена рада Інституту, як і пропозиції щодо порядку її власної роботи, який відтоді набув системного і планового характеру. Дотепер саме з цим досягненням пов'язують співробітники і керівництво Інституту прізвище професора Е.Афоніна. Він донині залишається бажаною персоною, яку завжди раді бачити в Інституті.

Під час роботи в Інституті соціології НАН України Е.Афонін проводив дослідження з гендерної проблематики, активно включився у військово-соціальні дослідження, ініційовані членом-кореспондентом НАН України Л.Сохань і сектором оборони Президії академії наук України в інтересах реформування Збройних сил України. Взявшись за здійснення наукової координації в рамках ІС НАН України робіт з дослідження інституційної поведінки військовослужбовців українського війська, Е.Афонін доводить цю роботу до логічного завершення, розширивши проблематику аспектами адаптації військовослужбовців по завершенні військової служби в ЗСУ. Замовником цього блоку робіт став Міжнародний фонд “Відродження” Джорджа Сороса в Україні. Результатом трирічного розроблення військово-соціального проекту стає індивідуальна монографія Е.Афоніна “Становлення Збройних сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми” (1994 — укр., 2014 — рос.), яка визначила подальшу спрямованість військово-соціальних досліджень та лідерство України в цьому напрямі соціальної науки на пострадянському просторі. Як зазначив у своїй рецензії професор Мічиганського університету (США) Володимир Шляпентох, ця робота виявилася першим комплексним дослідженням інституту армії на постсоціалістичному просторі й викликала жвавий інтерес з боку державних, наукових та освітніх установ Великої Британії, Німеччини, Канади, Китаю, США.

Військово-соціальні дослідження стали експериментальним майданчиком для широкої апробації авторських методик Афоніна. Загалом за підтримки різних центрів опитування громадської думки (“СОЦИС-Геллап”, “GFK-USM”, “Юкрейніан соціолоджі сервіс” і “Центр соціальний моніторинг”) із використанням авторських методик було проведено понад 80 репрезентативних всеукраїнських досліджень, які дали можливість діагностувати початок системної кризи в Україні (1994) та виявити логіку (закономірність) її перебігу, а від 2002 року — доповнити цей моніторинг аналізом якісних соціально-психологічних змін та відповідним спектром інтерпретацій емпіричного матеріалу.

Авторитет принципового вченого зумовлює його участь у спеціалізованих вчених радах із захисту дисертацій: при Харківському національному університеті внутрішніх справ (з права, соціології, філософії, політології), Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка (із соціології), Інституті соціології НАН України. Багатогранна науково-дослідницька практика та широке коло наукових інтересів Е.Афоніна позначилися на його роботі з підготовки науково-педагогічних кадрів, науковому консультуванні та науковому керівництві дослідженнями докторантів та аспірантів.

Едуард Андрійович є членом редколегій наукових періодичних та повторюваних журналів: “Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)”, “Ойкумена. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций”, “Епідемія ВІЛ/СНІД в Україні”, “Вісник Національної юридичної академії України (з філософії, соціології, політології)”, “Суспільна політика та стратегічний менеджмент”.

Едуард Андрійович Афонін народився 29 листопада 1948 року в м. Кунгур Пермської обл. (Російська Федерація) у родині робітників. Студент фізичного факультету Таганрозького педагогічного інституту Афонін із притаманними йому природними здібностями до аналітики, нестандартного мислення, системного бачення поєднує їх з інтересом до природничих та суспільних наук. І водночас він стає лауреатом і дипломантом низки престижних танцювальних конкурсів і навіть отримує запрошення на професійну сцену. Через усе життя він несе особливу любов до танцю, музики і поезії.

1972 року розпочинається робота Е.Афоніна в органах Комітету державної безпеки СРСР. Закінчивши 1973 року на “відмінно” Вищі курси Комітету державної безпеки СРСР у Мінську й отримавши диплом “Правознавець”, він працює в обласному та центральному апараті системи держбезпеки України. Аналітичний склад розуму, системність мислення, високий професіоналізм та постійна готовність до нового знання втілилися у його новій посаді — референта Першого заступника Голови Комітету державної безпеки України.

Давня мрія займатися наукою здійснилася лише 1986 року, коли Е.Афонін безпосередньо розпочинає кар’єру науковця: стає аспірантом кафедри психології і педагогіки Вищої школи Комітету державної безпеки СРСР ім. Ф.Дзержинського (Москва). У 1990-му захищає дисертацію на тему “Формування загальнодидактичних умінь у керівників контррозвідувальних підрозділів органів КДБ СРСР”. Зокрема, в рамках дисертації на підставі принципу “логічного квадрата” відомого американського соціолога П.Лазерсфельда було розроблено й адаптовано до масових опитувань громадської думки авторську методику вимірювання рівнів сформованості чотирьох груп дидактичних умінь (комунікативних, гностичних, конструктивних та організаторських). Дисертаційні результати назагал випереджали свій час і не могли бути сповна осмислені й використані в умовах радянської суспільної системи.

Після повернення на Вищі курси КДБ СРСР до Києва (нині Академія СБУ) Е.Афонін підключається до розпочатих тут педагогічних експериментів щодо “проблемно-цільового підходу”, пов’язаного з розробленням нових засад планування змісту навчання і розв’язання проблеми оптимізації міжпредметних зв’язків. Маючи намір не переривати наукову кар’єру, але якнайкраще використовувати результати наукових досліджень у практиці суспільного життя, Е.Афонін відгукується на кадрову пропозицію і 1994 року посідає посаду помічника Голови Верховної Ради України. Згодом він ініціює створення Відділу інформаційно-бібліотечного забезпечення Апарату Верховної Ради України, який очолює до 2003 року. До роботи в парламенті він підійшов як науковець-новатор. Так, зорганізовуючи й розвиваючи процеси інформаційно-бібліотечного забезпечення законотворчої діяльності, науковець закладає підвалини досліджень процесів інформаційного, інформаційно-аналітичного, бібліотечно-інформаційного та бібліографічного супроводу ухвалення державно-управлінських рішень.

Запровадженій Е.Афоніним професійний підхід до формування документних фондів Бібліотеки Верховної Ради України, науково обгрунтоване й активне впровадження ним інформаційно-комунікаційних технологій у процеси опрацювання фондів та обслуговування користувачів, формування власних традиційних та електронних ресурсів бібліотеки суттєво посприяло зростанню престижу інформації та бібліотечного ресурсу в українському парламенті. Одним із чинників наукової зрілості вченого є його інформаційна культура, повага до книги як джерельної бази дослідження та ставлення до бібліографії як моделі конкретної теми, проблеми, ситуації. Втілюючи ці риси свого характеру, Е.Афонін був укладачем і науковим редактором низки бібліографічних посібників: “Політика і політики України в дзеркалі періодичних видань” (1997–2001), “Парламент України: Вибори’98”, “Актуальні проблеми законотворчої діяльності” (1998), “Україна і світ: проблеми міжнародної співпраці та колективної безпеки” (1999), “Президент України” (1999), “Державна політика, державне управління” (2005).

Великого значення для творчих досягнень й організаційно-фахової активності Е.Афоніна набула його робота кореспондентом Європейського центру парламентських досліджень та документації (ЕСPRD), в якому він від 1997 року представляв український парламент. Разом із участю в роботі Міжнародної федерації бібліотеч-

них асоціацій (IFLA) та інформаційних працівників це означало широкий простір можливостей для апробації завдань, пов'язаних з демократичним реформуванням країни. Під час спілкування з колегами на міжнародних семінарах, робочих зустрічах і конференціях ЕСРРД чи IFLA в Амстердамі, Афінах, Бангкоку, Берліні, Берні, Брюсселі, Відні, Гельсінкі, Глазго, Києві, Лондоні, Любляні, Москві, Парижі, Римі чи Страсбурзі поставали й апробувалися ключові ідеї та проекти науковця-дослідника.

Європейські джерела стимулювали й такий життєво важливий для науковця дослідницький напрям, як соціальна глобалістика. Утворення 1998 року на межі п'ятдесятиліття Е.Афоніна ініціативної робочої групи з проблем соціальної глобалістики асоціювалося для її ініціаторів та учасників із вітчизняною науковою школою соціальної циклістики. Традиції світової школи циклістики проглядалися і в міждисциплінарному авторському проекті, який вилився у колективну монографію Е.Афоніна, О.Бандурки, А.Мартінова “Суспільний розвиток від Різдва Христового” (2000).

Цей проект активно підтримала недержавна всеукраїнська громадська організація “Українське товариство сприяння соціальним інноваціям”, яку від дня заснування (1995) очолює Е.Афонін. Він ініціює створення спеціальної книжкової серії “Відкрита дослідницька концепція”, випуски якої гідно презентують досягнення започаткованої 1999 року наукової школи “Соціальна глобалістика”. Це, зокрема, монографії “Велика розтока” (Афонін Е.А., Бандурка О.М., Мартинов А.Ю., 2002), “Великая коэволюция” (Афонин Э.А., Бандурка А.М., Мартынов А.Ю., 2003), “Історична соціологія: циклічна парадигма” (Мартинов А.Ю., 2005), “Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в процесі політичної модернізації” (Афонін Е.А., Крюков О.І., Радченко О.В., 2007), “Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення” (Крюков О.І., 2006), “Державне будівництво: стан, суперечності, перспективи розвитку в Україні” (Бутирська Т.О., 2007), “Соціальні цикли” (Афонін Е.А., Бандурка О.М., Мартинов А.Ю.; 2008), “Еволюція етосу юриста України” (Лозовий В.О., 2009), “Соціальна глобалістика” (Афонін Е.А., Бандурка О.М., Мартинов А.Ю.; 2011 – укр., 2012 – рос.).

Однак чим активніше розгорталися авторські науково-дослідницькі ініціативи послідовників наукової школи соціальної циклістики, тим очевиднішою ставала необхідність критичного переосмислення отриманих результатів. У рамках такого критичного аналізу вочевидилося необхідність уточнення назви ініціюваної Е.Афоніним вітчизняної наукової школи соціальної циклістики, із тим, щоб наблизити її до природи, що лежить в основі взятого на озброєння цієї школи наукового методу. Таке уточнення було здійснено й анонсовано 28 листопада 2008 року під час прес-конференції, присвяченої 60-річчю науковця. Тож в Україні віднині існує Українська школа архетипіки (УША) – міждисциплінарний науково-практичний напрям досліджень у галузі науки державного управління. Основу цього напрямку становлять аналітична психологія Карла Густава Юнга, зокрема ідея архетипів колективного несвідомого (1919), типологія особистості Маєрс-Брігс, а також праці українських соціологів Едуарда Афоніна і Олени Донченко, психодіагност Леоніда Бурлачука, культуролога Сергія Кримського, історика Андрія Мартинова, політолога Юрія Романенка.

Сьогодні УША – це відкрите за своїми ідеями і складом учасників науково-громадське об'єднання представників різних галузей науки, які з позицій архетипів колективного несвідомого розглядають актуальні проблеми теорії та історії публічного управління, становлення та розвитку механізмів публічного управління і служби в органах державної влади та місцевого самоврядування. “Архетипіка і публічне управління” – щорічний теоретико-методологічний семінар (ТМС), ініційований

2010 року як основна організаційна форма об'єднання науковців за міжнародною участю — дав змогу об'єднати зусилля близько 200 дослідників із 15 країн світу, а започаткований 2013-го у рамках ТМС щорічний міжнародний конкурс молодих учених забезпечив соціальні гарантії сталого розвитку вітчизняної наукової школи архетипіки публічного управління.

З 2003 року розпочинається новий етап науково-педагогічної діяльності професора Е.Афоніна, пов'язаний з кафедрою державної політики та управління політичними процесами, а з 2015 року — із кафедрою публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України. Це стало логічним продовженням його яскравої, але нетривалої (1990–1991) роботи в Національній академії Служби безпеки України. Продовжуючи започатковану раніше новаторську педагогічну кар'єру, він на високому методичному рівні розробляє низку навчальних дисциплін.

Багаторічна та плідна наукова і практична діяльність Е.Афоніна в контексті загальносистемного розвитку України і світу визначила його участь як експерта в процесі вироблення органами влади державної та міждержавної політики. Від 1992 року він працює як експерт державної науково-технічної програми “Наука, освіта, культура: реформи та їх забезпечення”; утверджується як експерт Європейської Комісії за напрямками: “Освіта”, “Соціальний розвиток”, “Безпека”, “Охорона навколишнього середовища” та ін. З 2006 року є позаштатним експертом при комітеті Верховної Ради України з питань національної безпеки та оборони; з 2008 року професор Афонін є членом науково-експертної ради при Кабінеті Міністрів України.

Потужним науково-інформаційним джерелом, що забезпечує наукову комунікацію, став заснований 2001 року електронний журнал “Форум професора Афоніна” на сайті соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, згодом — на майданчику “Живого журналу”, а потім на Фейсбуці. Тут відбуваються активні наукові дискусії з питань розвитку людини, суспільства, цивілізації; подається інформація про нові видання, цікаві статті, статистичні дані та результати соціологічних досліджень. У мережі інтернет також представлені наукові праці ювіляра: “Становлення Збройних Сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми” (1994 — укр., 2014 — рос.); “Суспільний розвиток від Різдва Христового = Socialdevelopment AD” (2000 — англ. та укр.); “Велика розтока” (2002 — укр.); “Велика коэволюция” (2003 — рос.); “Great Co-evolution” (2003 — англ.); “Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики” (2006 — укр.); “Соціальні цикли” (2008 — укр.); “Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації” (2008 — укр.); “Інституціональні особливості та технології сучасних політичних процесів” (2010 — укр.); “Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України” (2010); “Соціальна глобалістика = Социальная глобалістика” (2011 — укр. та рос., 2012 — рос.) та ін.

Наукова відкритість Е.Афоніна як науковця та організатора науки забезпечила йому широкі зв'язки із засобами масової інформації. Цікаво і доступно про буденне і складне, актуально про сьогодні й вагомо про історичне минуле — відмітна властивість його численних (понад 250) інтерв'ю та виступів.

Наукова, організаційна та практична діяльність Е.Афоніна відзначена нагородами: медалями СРСР: “60 лет Вооруженных сил СССР” (1978), “За безупречную службу III степени” (1981), “За безупречную службу II степени” (1986), “70 лет Вооруженных сил СССР” (1988), “За безупречную службу I степени” (1991), Подякою Голови Верховної Ради України (1998); почесними грамотами Верховної Ради України (2016), Національної академії державного управління при Президентові України (2004, 2005), Харківського національного університету внутрішніх справ,

Національного спортивного комплексу “Олімпійський” (2005, 2006); почесним званням “Заслужений діяч науки і техніки України” (2012).

Відкритість науковця до співпраці, щире бажання поділитися своїми знаннями, думками, концепціями, з повагою вислухати опонента роблять Едуарда Андрійовича бажаним співрозмовником у наукових колах України та зарубіжжя. Створюючи розгалужену систему наукових комунікацій, Е.Афонін став учасником понад 350 міжнародних наукових форумів з проблем соціології, соціальної психології, колективної безпеки, інформаційно-бібліотечного забезпечення, розвитку парламентаризму та публічного управління, що проходили в Австрії, Бельгії, Білорусі, Великій Британії, Греції, Грузії, Естонії, Єгипті, Іспанії, Італії, Польщі, Нідерландах, Німеччині, Росії, Словенії, США, Таїланді, Угорщині, Фінляндії, Франції, Швейцарії. Перлиною стали конференції УША у Тбіліському державному університеті ім. Іване Джавахішвілі (2016, Грузія) та Університеті Монпельє-3 імені Поля Валері (2018, Франція).

Успішна науково-педагогічна діяльність Едуарда Андрійовича зумовлена не тільки його прихильністю до сучасних інформаційних технологій та ефективним їх використанням у науково-методичній роботі, а й тим, що у своїх учнях він бачить колег, цікавиться їхньою думкою, з повагою ставиться до їхніх позицій в науці; він концептуально будує свої лекції, “провокуючи” слухачів на дискусію, що притаманно лише справжнім науковцям та викладачам. Надзвичайне значення мають людські якості Едуарда Андрійовича: толерантність, приязність, шанобливість, готовність допомогти в скрутну хвилину і щиро порадіти успіхам інших. Порядність, моральність, принциповість — важливі настанови Едуарда Андрійовича, які він сповідує, втілює в житті, заповідає нащадкам.

Щиросердно вітаємо Вас, Едуарде Андрійовичу, з ювілеєм! Ви — яскрава й неординарна особистість, авторитетний науковець—новатор з невгамовним допитливим розумом і чесним, завжди доброзичливим і готовим до служіння людям серцем, працьовитий і наполегливий у досягненні поставлених цілей, безмежно відданий справі та Батьківщині. Міцного здоров'я Вам, родинного щастя і благополуччя, оптимізму й творчого натхнення, нових ініціатив і наукових розробок, якнайширшого кола однодумців та послідовників. Ви — великий комунікатор у глобальному інформаційному світі, тож — творчої наснаги Вам і нових масштабних проєктів!

Колектив науковців Інституту соціології НАН України, Київ

Матеріал надійшов 16.12.2018